
ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 16 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: ivanna.y.holub@lpnu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-225-228

Голуб І. В. Методичні засади здійснення медіації під час навчання іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 225–228.

УДК: 378:811.11

Голуб Іванна Юрївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті висвітлені методичні засади здійснення медіації під час навчання іноземних мов студентів, які не вивчають переклад як фах. У результаті дослідження: викладено положення концепції здійснення медіації, зібрані у додатковому томі до «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти», які є релевантними для навчання медіації студентів; проаналізовано типові комунікативні ситуації, у яких здійснюється медіація; обґрунтовано практичну зорієнтованість процесу медіації у рамках навчання іноземних мов; розроблено алгоритми створення завдань на медіацію; розглянуто можливості оптимізації навчального процесу через інтеграцію у нього завдань на медіацію; запропоновано зразки завдань на здійснення медіації.

Ключові слова: медіація, Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, методика навчання іноземних мов

Ivanna Holub,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS IN CONDUCTING MEDIATION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

The paper presents methodological foundations of conducting mediation in the process of teaching foreign languages to students that do not specialize in translation. Outcomes of the research are the following: principles of the concept of conducting mediation described in the Companion Volume to Common European Framework of Reference for Languages CEFR are analyzed and principles applicable for teaching mediation to students are outlined; typical communicative situations in which mediation is carried out are analyzed; the practical orientation of the mediation process in foreign language teaching is explained; algorithms for creating mediation tasks are developed; possibilities of optimization of educational process through the integration of mediation tasks are considered; examples of tasks for execution of mediation are suggested.

It is concluded that in light of the significance of functions that mediation serves in the nowadays society, it is necessary to take into account the problem of incorporating teaching of mediation into the process of foreign languages teaching. Advanced mediation concept, which is presented in the Companion Volume to Common European Framework of Reference for Languages CEFR, provides theoretical principles for the development of methodologies for teaching mediation. Social functions of language use in mediation lay the foundations of these methodologies. Peculiarities of mediation tasks are the following: tasks are based on the educational goal that is formulated on the basis of illustrative scales with competencies for mediation that are provided in the Companion Volume to CEFR, tasks have natural for students communicative situation, which indicates for whom and with what purpose mediation is carried out. Provided that these requirements are met, mediation tasks fully and completely correspond to the activity-oriented approach in foreign language teaching and help to optimize educational process.

Key words: mediation, Common European Framework of Reference for Languages, methodology of foreign languages teaching

Постановка проблеми. У наш час зростаючого мовного і культурного розмаїття, різноманітних форм і потреб у спілкуванні зростає значення і роль медіації, одного із видів мовленнєвої діяльності, який дозволяє за допомогою мовного посередництва (в межах однієї мови або між мовами) отримати необхідну інформацію, успішно співпрацювати у колективі, досягати порозуміння у конфліктах.

Про важливість ролі медіації у міжкультурному спілкуванні свідчить і той факт, що у додатковому томі до «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти» (Додаток до ЗЄР), який вийшов друком у 2018 році, концепція медіації була (порівняно із основним виданням 2001 року) значно розширена, а саме: медіація виступає тепер як повноцінний вид комунікативної мовленнєвої діяльності поряд з рецептивними, продуктивними та інтерактивними видами. Зокрема, була розроблена схема із різними видами медіації та створені шкали із описами компетенцій у медіації для кожного із рівнів володіння мовою А1-С2. Завдяки цим шкалам можемо отримати інформацію про те, у яких комунікативних ситуаціях якими мовленнєвими діями із медіації можуть оволодіти особи, що вивчають іноземну мову (ІМ) (учні, студенти, слухачі курсів тощо), а також мати інструментарій для створення завдань з медіації. Загалом, розширення концепції медіації у ЗЄР

дозволяє у подальшому розробляти *методики навчання медіації у міжкультурному спілкуванні* у рамках навчання ІМ у різних навчальних колективах, що є на сьогодні *актуальним* завданням.

Отже, з огляду на важливість функцій, які виконує медіація у сучасному суспільстві, виникає потреба звернути увагу на проблему навчання медіації під час вивчення ІМ. Доробок вітчизняних науковців у цій царині поки що не дуже великий, що у першу чергу пов'язане із тим, що в українській методичній науці не існує єдиної думки, щодо визначення поняття «медіація».

Деякі дослідники, наприклад: В. В. Волік, І. Гончаренко, Л. Л. Смірнова та С. Н. Щур, пишучи про навчання медіації, ототожнюють її з перекладом, тобто вживають ці поняття як синоніми, зосереджуючи свої зусилля у першу чергу на навчанні перекладу. Проте інші колеги, наприклад: О. Мольдерф і О. Пасічник розмежовують медіацію, як непрофесійне мовне посередництво, та фаховий переклад. Так О. Мольдерф науково обґрунтовує взаємозв'язок між процесами навчання медіації та професійного перекладу, зокрема, дослідниця та пропонує вважати навчання медіації першим етапом навчання перекладу. О. С. Пасічник поділяє думку європейських методистів про те, що рідну мову не слід виключати із процесу навчання ІМ у школах та обґрунтовано стверджує, що завдання на переклад та медіацію рідною чи ІМ не суперечать комунікативному, діяльнісно-зорієнтованому підходу у навчанні ІМ. Окрім того, вчений закликає до більш ґрунтовного вивчення медіативних видів діяльності з метою їх подальшої інтеграції у зміст навчання ІМ у закладах загальної середньої освіти [1, с. 223].

Як бачимо, аналіз вітчизняних досліджень у царині навчання медіації свідчить, що на сьогодні науково обґрунтовано необхідність зосередити більшу увагу на навчанні медіації під час навчання ІМ, але методичні засади цього процесу поки що не достатньо розкриті. З огляду на це існує *необхідність зупинитись на методичному потенціалі навчання мовної медіації під час навчання ІМ*, зокрема студентів, які не навчаються на спеціальності «Переклад». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- викласти коротко положення концепції здійснення медіації із Додатку до ЗЄР, які є релевантними для навчання медіації студентів, що вивчають ІМ у вишах;
- проаналізувати типові комунікативні ситуації, у яких здійснюється медіація;
- обґрунтувати практичну зорієнтованість процесу медіації у рамках навчання ІМ;
- розробити алгоритми створення завдань на медіацію;
- розглянути можливості оптимізації навчального процесу через інтеграцію у нього завдань на медіацію;
- запропонувати зразки завдань на здійснення медіації.

Вирішення цих завдань дозволить впритул підійти до розробки методики навчання медіації для конкретної цільової аудиторії.

Виклад основного матеріалу. Класичне розуміння медіації як «процесу передачі із однієї мови на іншу в усній чи письмовій формі смислу повідомлення, зорієнтованого на адресата і на ситуацію, у якій він знаходиться» [5, с. 68], в останні роки було значно розширене, зокрема, були взяті до уваги найрізноманітніші форми мовного посередництва у сучасному багатокультурному і багатомовному глобалізованому світі.

Для нашої статті ми взяли за основу концепцію медіації, викладену у Додатку до ЗЄР. Фокус при характеристиці медіації, у порівнянні із іншими видами мовленнєвої діяльності, лежить у соціальній функції з якою використовується мова при медіації, а саме:

- щоб передати далі отриману у певній текстовій формі інформацію, пристосувавши її до адресата повідомлення і для цього модифікувавши її (*медіація текстів*);
- для посередництва у спілкуванні учасників із різними індивідуальними, соціокультурними точками зору, щоб забезпечити комунікацію і порозуміння всіх учасників (*медіація комунікації*);
- щоб створити умови для конструктивного /ефективного спілкування і напрацювання нових ідей (*медіація концептів*) [3, с. 113].

Отже у Додатку до ЗЄР, відповідно до трьох вищезазначених цілей медіації, визначено її три основні види: *медіація текстів, комунікації та концептів*. Беручи за основу комунікативний підхід до навчання ІМ та маючи на меті розкрити методичний потенціал медіації, розглянемо далі найбільш *типові комунікативні ситуації* для кожного із видів медіації.

Щодо *медіації текстів*, то типовою буде ситуація, коли особа А (медіатор), яка володіє ІМ, передає особі В зміст текстового повідомлення, яке особа В внаслідок недостатнього рівня володіння ІМ не може зрозуміти [3, с. 115]. Медіація у цій ситуації (передача змісту тексту) може відбуватись як ІМ (напр. медіатор спрощує текст оригіналу, але не перекладає його), так і спільною (рідною) мовою для А і В. Тобто мова йде про *медіацію в межах однієї мови або міжмовну*.

Медіація комунікації відбувається тоді, коли комунікантам з мовами спілкування А і В потрібен посередник (медіатор), який володіє обома мовами, який ми доносив би до кожного із комунікантів зміст сказаного співрозмовником і забезпечував би таким чином процес спілкування [3, с. 134]. Тобто мова йде у певній мірі про здійснення непрофесійного усного перекладу.

До цього ж виду медіації будуть відноситись ситуації, коли медіатор допомагає представникам різних культур вияснити причини непорозуміння у спілкуванні, які пов'язані із існуванням соціокультурних і соціолінгвістичних відмінностей [3, с. 138]. У цій ситуації медіатору треба володіти не лише лінгвістичною, а й соціокультурною компетенцією.

Деяко специфічним видом медіації є *медіація концептів*. У цьому виді мовного посередництва мається на увазі, що медіатор, працюючи у групі разом з іншими учасниками, своїми мовленнєвими діями сприяє співпраці (налагоджує або модерує її), створюючи тим самим умови для конструктивного та ефективного спілкування та для спільного напрацювання нових ідей [3, с. 129]. Наприклад, як зазначено у одній із шкал до медіації концептів: «особа із рівнем володіння ІМ В1 може у процесі співпраці над спільним завданням робити пропозиції і реагувати на них, запитувати про згоду інших, робити альтернативні пропозиції і за допомогою питань та відповідей наближати всіх до спільної мети [3, с. 132]. У цьому випадку медіатору необхідно мати, окрім лінгвістичної компетенції, відчуття колективу, а також володіти модераторськими компетенціями.

Крім описаних нами вище на основі Додатку до ЗЄР трьох основних видів медіації, кожен із цих видів ділиться у своє чергу на підвиди. Як згадувалось на початку цієї статті: до кожного підвиду існують шкали із описаними у них мовлен-

невими діями, які треба вміти здійснювати, медіаторам, тобто вміннями, які їм треба здобути. Проте, як вказано в ЗЕР: розмежування видів медіації є умовним, і на практиці часто маємо поєднання різних видів медіації або навіть різних видів мовленнєвої діяльності (рецептивних, продуктивних та інтерактивних [3, с. 113]).

Спробуємо обґрунтувати практично-зорієнтованість процесу медіації у рамках навчання ІМ, відмежувавши навчання медіації від навчання фахового перекладу. Хоча здійснення усного чи письмового перекладу тексту є одним із підвидів медіації, автори ЗЕР підкреслюють, що не слід отожднювати переклад, який здійснює медіатор, із фаховим перекладом [3, с. 123], який повинен мати не лише смислову, а й стилістичну та функціонально-прагматичну відповідність.

Медіацію здійснюють особи, які, як правило, не мають професійної перекладацької підготовки, але вони володіють на певному рівні ІМ і орієнтуються у ситуаціях, у яких потрібно здійснювати мовне посередництво, наприклад: вони знається на процедурах та формальностях, які потрібно здійснювати у закладах торгівлі, медичного обслуговування чи в офіційних установах країн.

Особливості перекладацького посередництва, яке здійснює медіатор у тому, що повідомлення, яке передається, пристосовується до адресата настільки, щоб він зміг його зрозуміти, або модифікується відповідно до його конкретних потреб (наприклад: медіаторові потрібно знайти у тексті лише тільки конкретну, необхідну для адресата інформацію.) Дуже часто передача суті або короткого змісту повідомлення є достатньою для досягнення комунікативної мети, а дослівний і повний переклад тексту не потрібний.

Поширеними ситуаціями застосування медіації є: спілкування між представниками інтернаціональної родини, під час приватних поїздок за кордон, в державних установах із надання послуг, у сфері обслуговування, під час неформальних бізнесових зустрічей та під час приватних міжособистісних конфліктів.

Отже, процес медіації відбувається переважно у ситуаціях повсякденного життя, здебільшого неформального спілкування. Але водночас саме «медіація є однією із найпоширеніших форм мовленнєвої діяльності у міжкультурному спілкуванні» [4, с. 175], тому її треба навчати на заняттях з ІМ у різних цільових аудиторіях. У випадку вивчення другої ІМ, коли після закінчення школи чи вишу учні чи студенти досягають рівень В1 у володінні цією мовою, ми можемо говорити лише про можливість здійснення ними медіації, а не фахового перекладу.

При створенні завдань на медіацію слід брати за основу види медіації та дотримуватись принципів діяльнісно-зорієнтованого підходу, тобто завдання повинно мати прив'язку до реальних для студентів життєвих ситуацій. В основі завдання лежить *навчальна мета*, яка формулюється на основі *ілюстративних шкал із компетенціями* для медіації, які подаються у Додатку до ЗЕР. Окрім того, особливістю завдань на медіацію є *правдоподібний (реалістичний) привід* для її здійснення, тобто повинна наводитись автентична для студентів *комунікативна ситуація* та вказуватись *для кого і з якою метою* повинна здійснюватися медіація [1, 2, 3, с.112-113, 4, 6].

Якщо для завдання на медіацію використовуються усні чи письмові тексти різного формату, то ці тексти повинні містити крім важливої інформації, яка є необхідною для виконання конкретного завдання на медіацію, водночас і «зайву інформацію», щоб завдання на медіацію не перетворювались на завдання із перекладу.

Наведемо приклади завдань на кожен із основних видів медіації:

Приклад 1. (медіація текстів). Інструкція до виконання завдання: *У Вашому місті проходить фестиваль німецького кіно. Ви і Ваші друзі хочете разом переглянути один із фільмів. З цією метою Ви знайомитеся із програмою фестивалю і анонсами до фільмів, щоб потім запропонувати друзям два-три фільми на вибір.*

Навчальна мета завдання, сформульована на основі шкал ЗЕР на медіацію текстів (рівень В1): Студенти вміють передавати мовою А або В короткий зміст чіткого, добре структурованого тексту, створеного на мові А, на тему пов'язану з їхніми особистими інтересами, при цьому можуть відчувати труднощі через свій обмежений словниковий запас [3, с. 121].

Приклад 2. (медіація текстів). Інструкція до виконання завдання: *Ви були присутні на презентації проекту організації, яка створює простори для проведення дозвілля молоді. (Презентація відбувається у форматі powerpoint з аудіо-коментарем, або у форматі відео-презентації). Ви і Ваші колеги зацікавлені у співпраці із цією організацією. Під час перегляду презентації робіть нотатки, щоб потім надіслати їх на електронну пошту друзям.*

Навчальна мета завдання, сформульована на основі шкал ЗЕР на медіацію текстів (рівень В1): Студенти вміють робити нотатки і до нескладної презентації, якщо тема презентації є їм знайомою, а вимова чіткою [3, с. 126].

Складність текстів, які лежать в основі таких завдань на медіацію і зміст яких треба передати у тій чи іншій формі, залежатиме від того, чи змістовий матеріал, який лежить в їх основі, був опрацьований із студентами на заняттях раніше і є вже їм частково знайомий, чи тексти несуть абсолютно нову для студентів інформацію. Інший фактор, який може змінювати складність завдань, наскільки спонтанними є текстові повідомлення, які сприймаються студентами на слух, наприклад: чи містять вони початі та незакінчені речення, повтори, надлишкову інформацію, порушення логіки висловлення думки.

Окрім того, при створенні завдань на медіацію необхідно вирішити у якій *формі (усній чи письмовій)* буде відбуватись медіація. Наприклад, зміст кінофільму логічно передавати в усній формі, а нотатки до побаченої презентації у письмовій.

Щодо використання мови/мов, за допомогою яких здійснюється медіація, то вона може здійснюватися в межах однієї мови або з однієї мови на іншу [3, с. 115]), наприклад: короткий зміст німецьких фільмів може бути переданий друзям німецькою мовою або українською, якщо хтось не розуміє німецьку. Вибір тут належить зробити автору завдань, беручи увагу критерій автентичності комунікативної ситуації, у якій відбувається медіація, та рівень володіння мовою студентів.

Приклад 3. (медіація концептів). Ситуації із Прикладів 1 і 2 можна доповнити таким чином, щоб вийшли завдання на *медіацію контекстів*, а саме у Прикладі 1 можна додати у інструкції до виконання завдання наступне формулювання: *Обговоріть із Вашими друзями три запропоновані Вами фільми, при цьому підтримуйте розмову таким чином, щоб прийти до спільного вибору.*

Навчальна мета завдання, сформульована на основі шкал ЗЕР на медіацію концептів (рівень В1): Студенти вміють успішно співпрацювати з колегами над спільним завданням, роблячи пропозиції, запитуючи про думку співрозмовників, реагуючи на неї, ставлячи питання і відповідаючи на питання колег [3, с. 132].

Загалом, більшість із видів роботи у групах (нім.: Gruppenarbeit), коли студенти виконують спільне завдання і мусять для напрацювання нових ідей та створення спільного продукту (концепту) співпрацювати один із одним, будуть містити елементи *медіації контекстів*.

У цьому виді мовного посередництва мається на увазі, що медіатор, працюючи у групі разом з іншими учасниками, своїми мовленнєвими діями сприяє співпраці (налагоджує або модерує її), створюючи тим самим умови для конструктивного та ефективного спілкування та для спільного напрацювання нових ідей.

Щодо створення завдань на *медіацію комунікації* (виконання функції неформального усного перекладача у міжкультурному спілкуванні), то в українській реальності, коли навчання ІМ відбувається здебільшого у монокультурних колективах, важко створити автентичні ситуації міжкультурного спілкування, у яких хтось із студентів виконує роль представника іноземної культури та діє при цьому абсолютно спонтанно.

За відсутності можливості створити на заняттях з ІМ автентичні ситуації міжкультурного спілкування можна спробувати штучно створити їх за допомогою рольових ігор, розписавши кожному із учасників, які начебто не можуть порозумітись без допомоги медіатора, докладний сценарій, за яким вони повинні діяти.

Приклад 4. (медіація комунікації). Рольова гра, діючі особи: С1-співрозмовник 1 з мовою А, С2- співрозмовник 2 з мовою В, С3- медіатор, який володіє мовами А і В.

С1 пропонує С2 піти з ним в суботу ввечері в кіно. С2 відхиляє пропозицію, тому що вона в суботу має намір готуватись до семінару. С1 перекоонує, що С2 зможе підготуватись до семінару в інший день, а в суботу є чудова нагода зустрітись і подивитись гарний фільм. С2 наполягає на тому, що хоче сьогодні ввечері вчитись, натомість запрошує С1 і медіатора наступного дня до себе на вечерю.

Навчальна мета завдання, сформульована на основі шкал ЗЕР на медіацію комунікації (рівень В1): Студенти вміють здійснювати міжмовне посередництво під час спілкування осіб з мовами А і В, враховуючи норми ввічливості кожної із культур, в межах тем щоденного життя та за умови виразної вимови співрозмовників [3, с. 137].

Звичайно, така симуляція лише віддалено нагадує ситуацію спонтанного мовного посередництва, проте медіатор все ж повинен проявити у даному випадку не лише вміння спонтанно передавати смисл повідомлень комунікантів, але й звертати увагу на те, чи зможе він належним чином відтворити соціальні аспекти стосунків між партнерами, наприклад: приязнь, іронію, задоволення тощо.

Не зважаючи на те, що виникають певні труднощі у створенні на заняттях з ІМ ситуацій міжкультурного спілкування, проте, за умови, що спілкування на заняттях ведеться ІМ, ситуації для мовного посередництва можуть виникати самі по собі, наприклад: хтось із присутніх не зрозумів повідомлення викладача чи пояснення нової граматики та звернувся до одногрупників із проханням допомогти, і одногрупники передають цій особі рідною чи ІМ суть повідомлення або намагаються пояснити граматику, виконуючи при цьому функції медіаторів.

Наведені нами приклади свідчать, що завдання на медіацію є практично зорієнтованими, відповідають діяльнісному підходу у навчанні і можуть бути легко інтегровані у процес навчання ІМ. Окрім створення нових завдань на медіацію можна пробувати змінювати вже існуючі завдання різного виду на завдання для здійснення мовного посередництва.

Наприклад аналіз сучасних підручників засвідчив, що там постійно з'являються завдання на трансформацію усних чи письмових текстів різного виду. За бажанням можна надати їм медіативного характеру, вказавши *для кого, в якій ситуації і з якою метою* необхідно зробити медіацію. Наприклад, аудіо тексти у форматі «інтерв'ю з експертом» із завданнями на перевірку аудіювання можна легко модифікувати у завдання на медіацію, попросивши студентів зробити нотатки до тексту або передати його основний зміст рідною чи ІМ для тих, хто не був присутній на занятті і не мав змогу чути інтерв'ю. Таким чином ми можемо закріплювати матеріал, який був пройдений раніше на занятті (слова та фрази, граматичні звороти, змістовий матеріал) у формі діялісно-зорієнтованих, автентичних і тому цікавих для студентів завдань на медіацію

Або ж у тих ситуаціях, коли ми просимо студентів зробити переклад, щоб перевірити, як вони зрозуміли певне усне чи письмове текстове повідомлення, більш діялісно-зорієтованим було б створити завдання на медіацію тексту, яке дозволило б студентам набути вмінь медіатора, а викладачеві пересвідчитись у тому, що студенти вірно зрозуміли текст.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що особливості навчання медіації, які були розглянуті нами у цій статті, можна брати до уваги не лише під час навчання студентів, але і для забезпечення навчального процесу у різних цільових групах, наприклад: для школярів, слухачів курсів ІМ, тощо.

Висновки. Отже, з огляду на важливість функцій, які виконує медіація у сучасному суспільстві, існує потреба звертати увагу на проблему навчання медіації під час вивчення ІМ. Розширена концепція медіації у Додатку до ЗЕР надає нам теоретичні засади для розробки методик навчання медіації у рамках навчання ІМ у різних навчальних колективах. В основі цих методик лежить врахування соціальних функцій використання мови під час медіації (для подальшої передачі пристосованої до потреб адресата інформації, для посередництва під час спілкування комунікантів та для модерації роботи у колективах). Завдання на медіацію мають свої особливості, за умови дотримання яких, такі завдання цілком і повністю відповідатимуть діялісному підходу у навчанні ІМ і зможуть значно урізноманітнити навчальний процес, а тим, хто навчається, допоможуть оволодіти компетенціями у цьому важливому виді мовленнєвої діяльності.

У наших подальших дослідженнях плануємо зупинитись на компетенціях, якими можуть оволодіти студенти, виконуючи завдання на медіацію.

Література:

1. Пасичник О. Міжкультурна медіація – переосмислення місця і ролі рідної мови у навчанні іноземних мов. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 213–223. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717204/1/pasichnyk_mediation_psp_22.pdf
2. Brosch M. Mediation in «Ясно! Neu» Relevanz von Mediationen im Fremdsprachenunterricht nimmt zu. URL: <https://www.klett-sprachen.de/referenzrahmen/c-3074>.
3. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen. Begleitband. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2020. 200 S.
4. Knapp K. Dolmetschen im Fremdsprachenunterricht: in Praktische Handreichungen für Fremdsprachenlehrer (Udo O.H. Jung Hrsg). Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006. S. 175–180.
5. Rössler A. (2008): „Die sechste Fertigkeit? Zum didaktischen Potenzial von Sprachmittlungsaufgaben im Französischunterricht“. In: Zeitschrift für romanische Sprachen und ihre Didaktik 2.1, S. 53–77. URL: <https://homepage.rub.de/andrea.roessler/Strategisch%20sprachmitteln>.
6. Rusch P., Schmitz H. Mediation und ihre Umsetzung in Netzwerk neu. URL: <https://www.klett-sprachen.de/referenzrahmen/c-3074>.